

УДК 37.013 : 378.111

М. ВОЛІКОВА

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОВАТОРСЬКИХ ПІДХОДІВ А.С. МАКАРЕНКА В СУЧАСНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Проаналізовано педагогічні погляди видатного педагога А.С.Макаренка на сутність, зміст і форми реалізації самоврядування як виховного засобу. Подано характеристику принципів, законів виховання колективу та особистості. Розкрито структуру органів самоврядування колективом. З'ясовано, що загальні принципи виховання, узагальнені А.С.Макаренком, співзвучні сучасним умовам формування студентського колективу та гарантують ефективність та результативність даного процесу.

Ключові слова: педагог, колектив, самоврядування, ідеї А.С. Макаренка, традиції, перспектива.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інтеграція України у Європейське співтовариство та перехід до ринкової економіки глибоко зачіпають усі складові освітньої галузі, вимагають її ще більшої демократизації та децентралізації. У контексті Болонського процесу студентське самоврядування розглядається як невід'ємний елемент освітньо-виховного середовища вищої школи й повинно охоплювати усі можливі сфери життєдіяльності ВНЗ: навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, відпочинок, участь у суспільно-громадському житті. Значна кількість нормативно-правових документів, а саме Закон України «Про вищу освіту», «Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах України», Концепція розвитку студентського самоврядування та наукових праць В. Іздебської «Студентське самоврядування як чинник формування самосвідомості молоді», О. Корольчука, М. Поночовного «Форми розвитку та функціонування студентського самоврядування у вищих навчальних закладах», В. Куліка, Т. Голобуцької, О. Голобуцького «Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива», О. Невмержицької «Студентське самоуправління у контексті демократизації вищої освіти України» в галузі студентського самоврядування є свідченням постійних пошуків науковцями оптимального вирішення проблем виховання молодого покоління.

Україна має багату й самобутню історію, наповнену високими злетами і славними іменами, а тому цілком заслуговує на те, щоб її досліджували й студіювали як могутній суспільно-духовний феномен. Тому пошук оптимальних шляхів її вивчення зумовлює необхідність звернення до вітчизняного історико-педагогічного досвіду щодо теорії і практики учнівського самоврядування, який висвітлено у працях Н. Крупської, В. Сухомлинського, С. Шацького. Не можна тут не навести вислів А.С. Макаренка (1888-1939 рр.), який ще на початку ХХ століття наголошував, що: «Робота органів самоврядування тільки в тому випадку буде

актуальною і важливою, якщо все життя виховного закладу буде побудоване так, що завмирання діяльності того чи іншого органу одразу ж позначиться на роботі установи і відучується колективом як недолік» [3, с. 273]. Новаторські підходи А.С.Макаренка щодо організації дитячого колективу, розвитку учнівського самоврядування, гуманістичного, розумового, трудового, статевого виховання молоді протягом десятиліть залишаються предметом інтересу педагогічної науки, його виховні ідеї стали не лише надбанням національним, а й загальнолюдським. На жаль, слід констатувати, що сучасний стан навчально-виховної діяльності у вищих навчальних закладах України демонструє, недостатнє використання педагогічних підходів та новаторських ідей А.С.Макаренка щодо самоврядування.

Педагогічна спадщина А.С.Макаренка стала об'єктом численних досліджень ще у 40-х роках ХХ століття й донині продовжує викликати безліч неоднозначних тлумачень у вітчизняних та зарубіжних педагогів. Суперечливою здається думка К.Денбницького, який у своїх дослідженнях зазначає, що «колектив у А.С.Макаренка був рушійною силою і творцем виховної системи». Отже, вважає науковець, одночасно із зникненням умов, які обумовили створення дитячих виховних осередків А.С.Макаренка «зникла і необхідність та актуальність застосування нових виховних методик видатного педагога» [2, с. 134]. На наш погляд видатний педагог створив унікальну виховну систему, яка не має часового та соціального обмеження. Колектив розглядався ним як універсальний метод виховання, що є загальним і єдиним, який водночас дає можливість кожній окремій особистості розвивати власні здібності, зберегти свою індивідуальність. Напрями трудового, морального, розумового, естетичного, статевого виховання та методи соціалізації особистості, які виокремив А.С.Макаренко, надзвичайно актуальні на сьогодні.

Саме з цих позицій звертаємося до спадщини видатного українського педагога А.С.Макаренка, який у своїх теоретичних працях та практичній діяльності змістовно обґрунтував систему самоврядування молоді та визначив основні принципи роботи колективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання означеної проблеми. Різні аспекти теорії та практики застосування спадку А.С.Макаренка представлено у дослідженнях українських (І.Гетманець, М.Гетманець, Н.Дічек, І.Зязюн, С.Карпенчук, М.Окса, М.Ярмаченко та ін.) та зарубіжних (В.Беляєв, Л.Гриценко, І.Козлов, В.Кумарин, С.Невська, А.Фролов, О.Ілалтдінова, Т.Корабльова, З.Вайтц, В.Зюнкель, Х.Расмуссен, Л.Фрезе, Г.Хілліг та ін.) науковців. В нашому дослідженні цінними є праці, присвячені розкриттю змісту та механізмів студентського самоврядування (І.Бех, Л.Божович, О.Волохов, В.Красовський, А.Мудрик, Г.Селевко, Т.Трегубов, І.Фрішман); принципам, методам, напрямам діяльності студентського самоврядування (І.Вінтін, Г.Григор'єв, Л.Загайтова, І.Крещенко, В.Луков, О.Пономарьов, Т.Степура, С.Сисоєва та ін.).

Метою даної статті є актуалізація педагогічних ідей А.С.Макаренка щодо навчання і виховання суб'єктів студентського самоврядування, задля самореалізації особистості студентів і формування у них організаторських навичок, лідерських якостей, гордості за свій навчальний заклад, національної свідомості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На початку ХХ століття А.С. Макаренко вперше на теренах радянської педагогіки розробив модель самоврядування й реалізував її на практиці – колонії імені М. Горького (1920-1928 рр.) та комуні імені Ф. Дзержинського в якій педагог пропрацював 7 років з (1928 до 1935 рр.). Уже в перші роки роботи А.С. Макаренко, зважаючи на контингент своїх вихованців, займався активними пошуками способів подолання таких негативних явищ, як кругова порука, ворожнеча і бійки, зосередження надмірної влади в руках старших колоністів й одержання ними певних привілеїв тощо. Вагому роль з-поміж таких способів педагог надавав залученню колективу колоністів до вирішення соціально значущих задач й організації його багатоманітних відносин з іншими колективами. Таке розуміння сутності колективу та його виховних функцій зумовило його погляди на сутність поняття “самоврядування”, та знайшло своє відображення в художніх творах головним чином у «Педагогічній поемі», «Прапорах на баштах, у «Книзі для батьків» численних статтях, які представляють собою оригінальну, витончену педагогічну систему.

Звернення до досвіду розвитку самоврядування А.С. Макаренка засвідчує, що вже в середині 20-х років ХХ століття унаслідок пошуків і педагогічного експериментування у життєдіяльність колоністів запроваджуються такі демократичні засади, як: реальна влада загальних зборів, чергування, під час яких контроль за дотриманням законів життя колективу доручався не тільки старшим, а й молодшим, збірні загони, на чолі яких зазвичай стояли вихованці, які не входили до постійно діючого активу. Актив, на думку А.С. Макаренка, є невід’ємним і необхідним резервом кожного виховного закладу, який забезпечує наступність поколінь у колективі, зберігає стиль, тон і традиції колективу. Основою для постійного утворення активу був поділ вихованців на кандидатів і членів комуні. Перших називали вихованцями, другі мали звання комунарів, які і складали постійно діючий актив закладу [4, с. 57-58]. Новаторський досвід допоміг А.С. Макаренку «відкрити справді невичерпні можливості згуртованого виховного колективу, його самоврядування й громадської думки» [1, с. 48].

Межі самоврядування в практиці А.С. Макаренка були дуже широкі: у колонії ім. М. Горького всі колоністи об’єднувалися в 15 загонів, кожний з яких складався з командира, помічника командира і 8-12 рядових членів. Загін становив основну одиницю колонії. Будучи супротивником безпосереднього виховного впливу вихователя на вихованця, А.С. Макаренко запровадив систему роботи, за якої доручення довалися не персонально підліткам, а загону, який колективно вирішував, хто з його складу буде виконувати те чи інше завдання. Найвища влада в колонії належала раді командирів (до неї входили командири всіх загонів), яка коригувала такі питання: розподіл роботи між загонами, призначення командирів загонів, призначення інших посадових осіб, надання дозволу на відпустку, розподіл одягу, організаційні моменти. Загальне управління колонією протягом дня здійснювалося черговими – один вихователь і один вихованець, які складали постійну пару, котра добиралася на основі взаємної симпатії [8, с. 85].

Дослідник А. Ткаченко, аналізуючи архівні джерела, посилається на лист А.С. Макаренка завідувачу Головним управлінням соціального виховання Наркомосу УРСР, в якому узагальнено ключові положення “педагогічної віри” [7, с. 23]. Видатний педагог написав документ у липні 1928 року, залишаючи

колонію імені М. Горького. У шести (із десяти) пунктів А.С. Макаренка в тій чи іншій мірі говорив про самоврядування, яке повинно включати такі елементи, як: 1) організація первинних колективів вихованців за виробничим принципом (загони, а не шкільні групи); 2) самоврядування ґрунтується не лише на виборності, але й на призначенні, що зумовлено серйозністю трудового процесу, в якому мають брати участь досвідчені колоністи – організатори; 3) виборно-призначене самоврядування повинно бути не надбудовою над фактичним управлінням дорослих, а дієвим керівником колонії, яке діє за двома напрямками: як колективний орган і через уповноважених цього органу; 4) виховання організаційних навичок у всіх колоністів через систему зведених для виконання певної роботи загонів з тимчасовими командирами, які мають змінюватися якомога частіше; 5) відкрите визнання права колективу (як загальноколоністського, так і первинного) на примус та існування інституту покарань; 6) дисципліна, пов'язана з повагою до вихованця і його роботи. Отже, ідеї А.С. Макаренка щодо створення загонів, обрання командирів та проведення загальних зборів (ради командирів) наводить на роздуми стосовно сучасного інституту кураторів академічних груп у ВНЗ.

Педагогічні погляди А.С. Макаренка щодо основних напрямів організації колективу та самоврядування містять у собі різноманітні аспекти діяльності та багатосторонній вплив на особистість вихованця. Відомий дослідник макаренкознавець М.П. Ніжинський виділяє їх за такими напрямками:

уповноважені колективу повинні регулювати товариські взаємини, рішуче боротися з найменшими спробами насильства старших або сильних над молодшими і слабшими;

кожен член колективу щоденно повинен виявляти себе в праці, а тому особливим завданням активу є виховання у кожного поваги до праці, до відпочинку і занять інших;

дисципліна завжди виступає як форма суспільного добробуту людей. Такою вона може бути тільки в тому випадку, якщо будується за системою активізації особистості в найрізноманітніших галузях трудового і громадянського життя;

розвиток перспективи закладу в цілому і кожної особистості зокрема слід нерозривно пов'язувати із стилем роботи в колективі. Мажор, бадьорість колективу забезпечується злагожденістю й організованістю його, крім того, єдністю, активністю людей і одночасно вмінням гальмувати себе, коли потрібно. Особливою формою гальмування є ввічливість, яку треба всіляко рекомендувати вихованцям [6, с. 16].

У комуні ім. Ф. Дзержинського самоврядування мало дещо інший вигляд. Загальні збори колективу як його вищий орган, у діяльності якого реально і систематично брали участь усі без виключення вихованці, функціонували постійно, здійснюючи контроль за виконанням ухвалених рішень, впливаючи на весь спосіб життя установи. Нововведенням, яке А.С. Макаренко запровадив у діяльність органів самоврядування в цій установі, стали зведені загони. На відміну від постійних загонів, які складали каркас колективу, зведені загони були тимчасовими, створювалися на термін, який не перевищував тижня, для виконання певного завдання. Після завершення робіт командир зведеного загону переходив до іншого загону його рядовим учасником. Завдяки такій системі, – стверджував А.С. Макаренко, – «більшість колоністів брало участь не лише у

робочій функції, а й у функції організаторській. Це було дуже важливо і було якраз те, що треба для виховання» [5, с. 202-203].

Досвід комуни імені Держинського, очолюваної А.С. Макаренком, показує, що «командири в загонах обиралися на 3-6 місяців: по-перше, в цей короткий термін вони відчують себе уповноваженими колективу і не перетворюються на своєрідних посадових осіб, по-друге, через командні пости проходить значна кількість вихованців, по-третє, обов'язки командира, які потребують додаткових зусиль, не стають в цей термін обтяжливими для вихованців» [3, с. 272]. Слід, зауважити, що «рада командирів» як орган самоврядування зазнавала критики не тільки з боку тодішніх педагогів, а й з боку державних діячів та письменників, часто називаючи її в своїх доповідях «муштровкою». Не погоджуючись з цією позицією, А. Макаренко обстоював його доречність тим, що в колонії було створено 28 загонів, а отже, діяло 28 командирів. Він заперечував поширені на той час ідеї щодо необхідності планування їхньої діяльності, наголошуючи, що рада командирів – це орган самоврядування, який має працювати за тими завданнями й темами, які виникають щоденно й які не можна відобразити в плані. Педагогічні погляди та ідеї А.С. Макаренка щодо створення загонів, обрання командирів та проведення загальних зборів (ради командирів) наводять на роздуми стосовно сучасного інституту кураторів академічних груп в вищих навчальних закладах України.

Отже, новаторські підходи А.С. Макаренка можна зрозуміти лише з урахуванням сказаного. Макаренко не просто розробив теорію колективу як засіб виховання, а на практиці довів можливість глибокого перетворення властивостей особистості в процесі її колективної життєдіяльності, коли колектив стає способом самореалізації кожної особистості; обґрунтував і реалізував винятково плідну ідею про саморозвиток особистості, коли педагогічний процес полягає в його організації, а не в перетворенні людини в пасивний об'єкт виховних маніпуляцій; був не тільки теоретиком, який володів всім багатством сучасних йому педагогічних теорій і методик, але завдяки своїй теоретичній підготовленості став видатним практиком, на ділі здійснивши те, що до нього не вдавалося нікому. Саме це дозволяє стверджувати, що А.С. Макаренко є засновником справжньої соціальної роботи та соціальної педагогіки, здійснивши перевиховання осіб з девіантною поведінкою.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Відкриття Антона Макаренка в педагогіці випередили свій час набагато років вперед. Його новаторські ідеї та рекомендації щодо самоврядування молоді мали цінність у період становлення педагогіки як науки та розвитку практики суспільного виховання. Вони не втратили свого значення й нині. Розроблені та впроваджені на практиці А.С. Макаренком теоретичні засади та методичні положення в галузі самоврядування можна актуалізувати в сучасній педагогічній практиці, якщо: створити необхідні умови для реалізації відповідних прав і обов'язків всіх учасників навчального процесу; забезпечити постійне зростання соціальної значущості й моральної цінності роботи студентів в органах самоврядування; залучити їх до реального управління своїм колективом, розвивати в них соціально-трудова активність і самостійність.

Перспективи подальших наукових розвідок ми пов'язуємо з дослідженням навчально-виховної діяльності кураторів академічних груп як одного з елементів системи студентського самоврядування.

Список використаних джерел

1. Гордин Л.Ю. Проблема самоуправления воспитанников в наследии А.С. Макаренко и в современной школе / Л.Ю.Гордин // Сов. педагогика. – 1978. – № 3. – С. 47 – 54.
2. Debnicki K. Korczak z bliska. / K. Debnicki. – Warszawa, NK, 1985. – 177
3. Макаренко А.С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А.С. Макаренко // АПНССР [редкол. М.И. Кондаков, В.М. Коротков, С.В. Михалков]. – М. : Педагогика, 1983-1986. – Т.1. / [сост. : Л.Ю. Гордин, А.А. Фролов] – 1983. – 368 с.
4. Макаренко А.С. Методика воспитательной работы / А.С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1990. – С. 57 – 58.
5. Макаренко А.С. Педагогическая поэма // Избр. произведения : в 3 т. – К. : Рад. шк., 1984. – Т. 1. – 517 с.
6. Ніжинський М.П. Життя і педагогічна діяльність А.С.Макаренка: творчий шлях / М.П. Ніжинський. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Рад. шк., 1967. – 304 с.
7. Ткаченко Т.В. Самоврядування у виховній практиці А.С.Макаренка: педагогічна необхідність чи гра в демократію / А.В.Ткаченко // Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Виховання особистісних якостей майбутніх фахівців у системі студентського самоврядування», 24-25 квітня 2009 р., м. Полтава / За заг. ред. проф. М.В.Гриньової // Міністерство освіти і науки України, Полтавська міська рада, Полт. держ. пед. ун-т ім. В.Г.Колісніченка. – Полтава, 2009. – С. 22-26.
8. Пять лет работы с детьми правонарушителями: сб. статей работников полтавских учреждений для правонарушителей / [под. ред. проф. Ващенко]. – Полтава : Полтавская комиссия по делам несовершеннолетних, 1925. – С. 85.

Стаття надійшла до редакції 14.10. 2014 р.

ВОЛИКОВА М.

Криворожский педагогический институт ГВУЗ «КНУ», Украина

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ НОВАТОРСКИХ ПОДХОДОВ А.С. МАКАРЕНКО В СОВРЕМЕННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТУДЕНЧЕСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Проанализированы педагогические взгляды выдающегося педагога А.С.Макаренко на сущность, содержание и формы реализации самоуправления как воспитательного средства. Дана характеристика принципов, законов воспитания коллектива и личности. Раскрыта структура органов самоуправления коллективом. Выяснено, что общие принципы воспитания, обобщенные А.С.Макаренко, созвучны современным условиям формирования студенческого коллектива и гарантируют эффективность и результативность данного процесса.

Ключевые слова: педагог, коллектив, самоуправление, идеи А.С. Макаренко, традиции, перспектива.

VOLIKOVA M.

Krivoy Rog Pedagogical Institute State University "KNU", Ukraine

IMPLEMENTATSYYA NOVATORSKYH APPROACHES AS MAKARENKO IN SOVREMENNUYU DEYATEL'NOST' STUDENCHESKOHO SELF-GOVERNMENT

Analyzed pedagogical views outstanding educator A.S.Makarenko on the nature, content and form of self-realization as an educational tool. The characteristic principles and laws of collective and individual training. The structure of the government team. It is shown that the general principles of education, summarized A.S.Makarenko, in tune with the modern conditions of formation of student groups and ensure the effectiveness and efficiency of the process.

Key words: teacher, group, selfgoverning, Makarenko's ideas, traditions, perspective.